

Nr 197.

Ankom till riksdagens kansli den 31 maj 1940 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte en i ämnet väckt motion.

(3:e avd.)

I huvudsaklig anslutning till sina i årets statsverksproposition (femte huvudtiteln, punkterna 18 och 19) gjorda framställningar har Kungl. Maj:t i propositionen nr 236, under åberopande av densamma bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden den 12 april 1940, föreslagit riksdagen att *dels* till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 18,000,000 kronor, *dels ock* föreskriva, att uppkommande reservationer å de för budgetåret 1939/40 anvisade reservationsanslagen till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till särskilda arbetslöshetsåtgärder skola överföras till reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag har utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *I. Ekströmer* väckt motion, nr 207, vari hemställts, att riksdagen ville med godkännande av Kungl. Maj:ts proposition nr 236 uttala, att de anslagna medlen — 18,000,000 kronor — måtte i huvudsak användas för anordnande av militära arbeten avseende vårt fasta försvar och att sålunda vägarbeten och dylika mera civila arbeten, som gott tåla uppskov, endast i undantagsfall få ifrågakomma.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Arbetsmarknadsläget m. m. Allmänna synpunkter.

I propositionen lämnas först en statistisk översikt över arbetsmarknadsläget (sid. 2—13) och en redogörelse för de åtgärder, som under år 1939 vidtagits för arbetslöshetens bekämpande genom arbetslöshetskommissionens försorg (sid. 14—21), i form av statliga och kommunala beredskapsarbeten (sid. 21—28), genom främjande av enskild företagsverksamhet (sid. 29) samt genom åtgärder för omflyttning av arbetskraft (sid. 29—32).

I sistnämnda hänseende må särskilt erinras därom, att Kungl. Maj:t för att underlätta tillgången till arbetskraft för försvarstekniska arbeten inom vissa delar av landet meddelat bestämmelser, som innebära speciella förmåner i fråga om resor, utrustning och familjebidrag. Sålunda gäller, att arbetaren erhåller fri resa från hemorten till arbetsplatsen samt, i vissa

fall, fri hemresa. Den senare förmånen skall arbetaren vara berättigad till i varje fall efter fyra månaders tjänst samt dessförinnan, om han entledigas på grund av arbetsbrist eller i annat fall efter särskild prövning. I fråga om utrustning skall arbetare erhålla arbetskläder, vilka han äger rätt att behålla utan ersättning efter fyra månaders tjänst liksom ock vid entledigande på grund av arbetsbrist. Direkt till arbetares familj utgår kontant bidrag med en krona om dagen till hustru och 40 öre om dagen till varje barn under 16 år. Då nämnda förmåner motiveras av önskemålet att utnyttja dessa arbetstillfällen för att bereda sysselsättning åt arbetslösa, har föreskrivits, att desamma skola av arbetslöshetskommissionen bestridas från reservationsanslaget till särskilda arbetslöshetsåtgärder.

I fortsättningen (sid. 32—38) redovisas dels en av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utarbetad plan för beredskapsarbeten, avseende budgetåret 1940/41, dels ock det betänkande, som den 29 september 1939 avgivits av den s. k. Västernorrlandsutredningen (S. O. U. 1939: 51). En sammanfattning av den sistnämnda utredningens resultat återfinnes i propositionen, (sid. 38). Vidare anmäles, att 1937 års arbetslöshetssakkunniga under år 1939 slutfört ett antal undersökningar, avsedda att ligga till grund för behandlingen av vissa arbetspolitiska huvudfrågor, men att de sakkunnigas arbete på grund av de inträdda förhållandena tills vidare nedlagts.

Departementschefen har efter konstaterande, att arbetslöshetsläget statistiskt sett i allmänhet undergått en förbättring under senare hälften av år 1939, sammanfattat sina synpunkter på det aktuella läget sålunda:

Orsaken till den till synes gynnsamma utvecklingen av arbetslöshetssiffrorna under innevarande vinter är givetvis främst att söka i den åtstramning av arbetsmarknaden, som vållats genom de omfattande inkallelserna av värnpliktiga. Det vore felaktigt att av de nämnda uppgifterna sluta, att vårt näringslivs möjligheter att sysselsätta arbetskraften ökats mot föregående år. »Krigskonjunkturen» medför för vårt lands vidkommande visserligen ökad sysselsättning inom några områden men å andra sidan fara för stagnation eller åtminstone ovisshet inom andra vidsträckta områden. Framförallt få icke på de senaste månadernas gynnsamma siffror byggas några optimistiska förväntningar i fråga om utvecklingen under den närmaste tiden. Såsom framgår av nyss återgivna iakttagelser på grundval av socialstyrelsens sysselsättningsstatistik kan i vissa hänseenden konstateras en konjunkturutveckling under de senaste månaderna, som är mindre gynnsam än under föregående vinter, vilken å andra sidan uppvisade högre siffror i arbetslöshetsstatistiken. Särskilt är att märka den förhållandevis oroande utvecklingen inom stenindustrin samt träindustrin, d. v. s. de yrkesområden, som redan förut erbjuda våra mest svårartade arbetslöshetsproblem.

De mest omfattande direkta och indirekta verkningarna i arbetslöshets-hänseende äro att befara som en följd av stagnationen inom byggnadsindustrin. Farhågor därför hava redan kommit till uttryck, och de synas bliva bekräftade på ett ovedersägligt sätt genom den tidigare lämnade redogörelsen för den väntade utvecklingen inom denna bransch.

Beträffande arbetsmarknadens utveckling och behovet av reglerande åtgärder för den närmaste framtiden anför departementschefen:

Frågorna om åtgärder från det allmännas sida för arbetskraftens ändamålsenliga utnyttjande och om hjälpverksamhet vid arbetslöshet påverkas i hög grad av det ovissa utrikespolitiska läget. Arbetsmarknaden röner inflytande därav i flera hänseenden, sammanhängande såväl med militära åtgärder som med utrikeshandelns förhållanden. I förstnämnda hänseende är det uppenbart, att inkallelser av värnpliktiga i sådan omfattning, som i vårt land förekommit under innevarande vinter, kunna avsevärt inverka på tillgången på arbetskraft inom olika områden. Å andra sidan kunna inkallelserna även föranleda lösgörande av arbetskraft, i det att smärre företag kunna bli berövade anställda och kanske ledning på sådant sätt, att verksamheten icke kan fortsättas utan även den återstående personalen måste entledigas; verkningar av sistnämnda slag hava emellertid hittills knappast framträtt i vårt land. En annan betydelsefull återverkan på arbetsmarknaden av militära åtgärder består i ökade anspråk på arbetskraft till industrier, som direkt eller indirekt sysselsättas med tillverkning av förnödenheter för försvarets räkning, samt på arbetskraft till militära anläggningsarbeten.

Ännu mera svårberäkneliga återverkningar på arbetsmarknaden måste befaras som en följd av utrikeshandelns svårigheter. Det är uppenbart, att företag, vilkas verksamhet i större utsträckning bygger på import av råvaror, bränsle eller drivmedel eller på export av produkter, under nuvarande förhållanden riskera att få vidtaga driftsinskränkningar samt omläggningar av tillverkning och transportvägar. Resultatet blir för arbetsmarknadens vidkommande i första hand arbetslöshet och sedermera i vissa fall nya anspråk på arbetskraft av annat slag och på andra orter. Ett aktuellt exempel på ett sådant omlägningsproblem av väldiga dimensioner utgör frågan om bränsleförsörjningen, där vi kommit att ställas inför uppgiften att i betydande utsträckning övergå från importerat bränsle till inhemskt, mera arbetskrävande sådant.

Det som nyligen inträffat på det utrikespolitiska fältet, har ytterligare skärpt svårigheterna på den svenska arbetsmarknaden, samtidigt som situationen i någon mån klarnat. Militärinkallelserna ha ökat och utöva nu större verkan även i södra och mellersta Sverige. Handelsförbindelserna västerut ha åtminstone för tillfället nästan helt avbrutits och exportnäringarna därmed råkat i än större svårigheter. För den närmaste tiden kan situationen på arbetsmarknaden angivas så, att brist på arbetskraft kommer att uppträda främst inom jordbruket, skogsbruket och verkstadsindustrin. Samtidigt kan man med säkerhet räkna med överskott av arbetskraft inom vissa näringar, som av de yttre förhållandena tvingas till inskränkningar. Hit höra främst byggnads- och byggnadsämnesindustrin, trävaru- och massaindustrin samt naturligen stenindustrin.

Kriskonjunkturen kan sålunda på arbetsmarknadsområdet medföra än arbetslöshet och därav föranledda sysselsättnings- och försörjningsfrågor, än problem av motsatt slag, där tillgången på arbetskraft icke motsvarar vad som oundgängligen kräves för försvaret och folkförsörjningen, varför det kan bli nödvändigt att tillgripa utomordentliga åtgärder. Arbetsmarknadens krissvårigheter stanna dock icke vid detta. Med största sannolikhet kommer en fortsatt och skärpt kris att uppvisa dessa olika slags problem sida vid sida, varvid inom vissa arbetsområden och lokala områden råder brist på arbetskraft, åtminstone yrkeskunnig och kvalificerad sådan, medan andra områden uppvisa arbetslöshet. I sådana situationer blir det nödvändigt att företaga överflyttning av arbetskraft, eventuellt i förening med omskolning till nya yrken. Det är uppenbart, att sådana åtgärder medföra stora svårigheter, frågor om familjeunderstöd, särskilda löneformer för oskolad arbetskraft, anordnade av yrkesutbildning och bidrag därtill o. s. v.

Vidare lär det vara ofrånkomligt, att icke all motsättning mellan arbetslöshet och arbetskraftsbehov på sådant sätt kan utjämnas; en viss restarbetslöshet måste man alltså räkna med, arbetskraft i sådan ålder eller av sådan beskaffenhet, att en överföring därav till andra arbetsfält ej är genomförbar eller ekonomiskt motiverad. Arbetskraften kan icke utan vidare flyttas vid kanhända snabbt växlande skiftningar på arbetsmarknaden. En mångfald sociala hänsyn måste helt visst tagas, även om man går fram med största målmedvetenhet. Alltjämt finnes därför behov av en arbetslöshetspolitik även i betydelsen av hjälppolitik.

Av det nu sagda framgår, att frågan om arbetskraftens användning under krisförhållanden är komplicerad och svårlöst. Därtill kommer, att under dessa förhållanden läget omöjligen kan överblickas för ens den närmaste framtiden och det sålunda icke låter sig göra att med någon grad av säkerhet beräkna beskaffenheten och omfattningen av härvidlag behövliga statliga åtgärder. Endast så mycket kan sägas, att vi måste vara beredda på åtgärder för att tillgodose ökade anspråk på arbetskraft på vissa håll, att hjälpåtgärder i anledning av arbetslöshet praktiskt taget alltid komma att erfordras i viss utsträckning, ävensom att här antydda huvudformer av åtgärder delvis böra kombineras.

Vid sådant förhållande framstår det som en angelägenhet av stor praktisk vikt att uppnå en form för samordnande av de nu förekommande och framdeles planerade åtgärderna på detta område.

Vad angår åtgärder för att åstadkomma utjämning mellan å ena sidan ökade anspråk på arbetskraft och å andra sidan arbetskraft utan sysselsättning vill jag erinra om att sedan sistlidna september statens arbetsmarknadskommission fungerar med uppdrag att följa aktuella förhållanden av detta slag och föreslå därav föranledda åtgärder. I annat sammanhang ämnar jag upptaga frågan om en omläggning av arbetsmarknadskommissionens verksamhet och om dess utbyggande till en exekutiv krismyndighet för handläggning av frågor om arbetsmarknadens ändamålsenliga utnyttjande över huvud under krisförhållanden.

Vad åter angår den andra huvudgruppen av här avsedda åtgärder, hjälpverksamheten vid arbetslöshet, hava dessa — fränsett en del av olika myndigheters bedrivna allmänna arbeten, vid vilkas tillkomst den arbetslöshetspolitiska synpunkten medverkat — hittills huvudsakligen hänfört sig till dels den av Kungl. Maj:t direkt ledda verksamheten i form av beredskapsarbeten, vilka ärenden handlagts inom socialdepartementet, och dels den av statens arbetslöshetskommission utövade eller kontrollerade verksamheten i form av statliga och statskommunala reservarbeten, understödsverksamhet, kursverksamhet, arbetsläger o. s. v.

För att kunna, såsom ovan antytts som ett önskemål, samordna de olika åtgärderna på nu förevarande område bör tydligen främst åstadkommas en organisatorisk förening av desamma på en hand. Detta förefaller så mycket mera angeläget, som det — enligt vad jag redan påpekat — icke låter sig göra att på förhand utstaka de olika åtgärdernas räckvidd under olika förhållanden och deras inbördes avvägning kvantitativt. Det torde vara nödvändigt att hos en för hela detta område enhetlig ledning lägga en befogenhet att efter vad omständigheterna i de särskilda fallen kräva handhava de olika formerna för ingripanden, överflyttning, arbeten av olika slag, understödsverksamhet. Det synes mig lämpligt att för detta ändamål genomföra en sammanslagning av arbetsmarknadskommissionen i dess ändrade, på sätt nyss antytt utbyggda skick och arbetslöshetskommissionen. Till denna nya myndighet skulle därvid även från socialdepartementet överflyttas handläggningen av frågor om beredskapsarbeten.

En sådan organisation skulle nära motsvara den »arbetskommission», som för liknande uppgifter föreslagits av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap i dess tidigare uppgjorda plan över den extraordinära krisförvaltningen. Den sammanslagna kommissionen torde lämpligen böra benämnas »Statens arbetsmarknadskommission». Frågor om denna kommissions sammansättning, åligganden och arbetssätt vill jag närmare upptaga till behandling i samband med den redan i annat sammanhang väckta frågan om arbetsmarknadskommissionens omorganisation.

Som framgår av redogörelsen för 1937 års arbetslöshetssakkunnigas arbete hava de sakkunniga ansett frågorna om arbetslöshetshjälps principer och denna verksamhets nyorientering böra vila så länge krisen pågår. Till denna mening kan jag ansluta mig. Den här föreslagna enhetliga organisationen med möjlighet för den centrala myndigheten på området att efter det aktuella lägets krav och efter hand vunna erfarenheter anpassa de hittills brukade hjälpformerna betraktar jag som ett av lägets ovisshet betingat provisorium men tillika som ett medel att vinna erfarenheter för en efter krisens slut fortsatt utveckling på området.

Departementschefen berör härefter de olika former, i vilka det för den närmaste framtiden kan antagas bli lämpligt att lämna arbetslöshetshjälp, och yttrar därvid:

Jag har förut framhållit svårigheten att avhjälpa arbetslöshet genom överflyttning till områden, där behov av arbetskraft föreligger. Icke ens beträffande fullgod arbetskraft är detta alltid möjligt; beträffande äldre arbetare och familjeförsörjare måste beräknas, att dessa i viss utsträckning måste bispringas genom anordnande av beredskapsarbeten i hemorten. Även reservarbetsformen får anses hava sin speciella uppgift i det här antydda systemet av samordnade hjälpformer. Oberoende av krisens verkningar på arbetskrafttillgången lär man nämligen få räkna med en restarbetslöshet på de flesta håll av överårig eller annan icke fullgod arbetskraft, för vilken denna hjälpform är motiverad. Jag räknar i detta syfte med bibehållande av såväl statliga reservarbeten för kontorister m. fl. (arkivarbeten) som statskommunala reservarbeten, medan övriga statliga reservarbeten böra kunna överföras till arbeten i öppna marknaden.

Den möjlighet till överflyttning av arbetskraft till militära anläggningsarbeten, som berörts i annat sammanhang, torde böra komma till användning inom sådana områden med särskilt svårlösta sysselsättningsproblem som sågverksdistrikten i Västernorrlands län samt stendistrikten i Bohuslän och Blekinge. Den arbetskraft, det här gäller, bör i stor utsträckning lämpa sig för berörda anläggningsarbeten, och en överflyttning dit under de särskilda villkor, som förut nämnts, bör komma till stånd i största möjliga utsträckning.

I den mån denna utväg icke är möjlig, i det att med hänsyn till de arbetslösas ålder, försörjningsförhållanden eller andra skäl en förflyttning av dem finnes icke böra ske, bör, som nyss framhållits, sysselsättning i hemorten åstadkommas genom beredskapsarbeten. Självfallet måste vid avgörandet av i vilken omfattning beredskapsarbeten skola igångsättas hänsyn tagas även till rådande statsfinansiella läge. I beslut om beredskapsarbeten har Kungl. Maj:t redan i några fall genom särskilda föreskrifter markerat, att desamma under nu rådande förhållanden på arbetsmarknaden borde ha karaktären av supplerande arbetstillfällen för äldre personer och familjeförsörjare, vilka icke lämpa sig för flyttning till arbete på avlägsen ort. Sålunda har det uppdragits åt arbetsmarknadskommissionen att efter samråd

med vederbörande länsstyrelse uppdelat beredskapsarbetenas arbetstillfällen mellan de kommuner, från vilka arbetslösa skola hänvisas. Kommissionen skall även lämna övriga behövliga föreskrifter om uttagningen av arbetskraft till företaget och om sysselsättningen vid detta. För dessa kommissionens föreskrifter har av Kungl. Maj:t givits det direktivet, att familjeförsörjare, främst sådana över 50 års ålder, borde lämnas företräde. Kommissionen ålägges vidare att i möjligaste mån tillse, att vid företaget icke kvarhålls arbetskraft, som kan erhålla sysselsättning i öppna marknaden.

I sista hand, i den mån icke nämnda båda former för åtgärder räcka till eller lämpa sig, bör kvarvarande arbetslöshet i stenhuggerifacket lindras genom statsbeställningar hos stenindustriföretagen. Vid uppdrag till statens stenköpskommitté att för statens räkning verkställa inköp av gatsten har Kungl. Maj:t föreskrivit, att inköpen skola ske efter samråd med arbetsmarknadskommissionen och i den omfattning, som kan vara erforderlig för att bereda arbete med stenhuggnings åt de arbetare, som icke kunna överföras till annan sysselsättning.

Som förut framhållits, måste problemet om överflyttning av arbetskraft gälla ej endast vissa svårt hemsökta geografiska områden utan även hela näringar och liknande arbetsområden, inom vilka arbetslöshet uppkommer. För närvarande är denna fråga aktuell exempelvis för de arbetslösa inom byggnadsfacket och byggnadsämnesindustrin. Även här synes i stort sett gälla vad som nyss anförts om lämpligheten och möjligheten av en överföring.

I sammanhang med frågorna om överflyttning av arbetskraft mellan olika områden vill jag även peka på den strävan, som kommit till synes, att i ökad utsträckning bereda hjälp av allmänna medel till arbetssökandes resor och flyttning. Genom den utvidgning, som i detta hänseende vidtogs på hemställan av 1939 års urtima riksdag, har en ganska vidsträckt möjlighet givits att bevilja statsbidrag här för. Emellertid vill jag ifrågasätta, om icke för de fall, då särskilda svårigheter föreligga för utjämning av arbetskraftsbehov, staten bör kunna betala hela flyttningskostnaden. Det är min avsikt att senare underställa berörda spörsmål Kungl. Maj:ts prövning.

Vad angår handhavandet av de olika hjälpformerna, torde även i ett annat hänseende för den närmaste tiden böra genomföras ett provisorium, varunder olika vägar prövas för att vinna erfarenheter om verkningarna under olika krislägen. Jag syftar på principerna för beräkning av kontantunderstöd och liknande.

Jag vill erinra om att i proposition till årets riksdag med förslag till krigsfamiljebidragsförordning (nr 93) framlagts ett nytt system för beräkning av försörjningsbidrag. Detta bör vara av intresse för liknande åtgärder även inom arbetslöshetspolitikens ram, såsom kontantunderstöd och familjeförsörjares ortstillägg till reservarbetslöner. Det är uppenbart, att det skulle vara av värde, om principerna för dessa olika åtgärder i likartat syfte kunde närmas till varandra. Av detta skäl torde Kungl. Maj:t böra förbehålla sig rätt att under nästa budgetår försöksvis genomföra ändringar i dylikt samordnande syfte beträffande sådana av arbetslöshet betingade hjälpformer, som anpassas efter försörjningsbehov. Självfallet ämnar jag för riksdagen framlägga resultaten av sådan försöksverksamhet och de förslag, vartill vunna erfarenheter kunna giva anledning.

Särskilda frågor.

Under denna rubrik äskas medel till fullföljande av *vattenavledningsföretaget Lyckebyån*, som handhaves av den s. k. Lyckebyåutredningen. Av sammanlagda kostnaden för detta företag hava de utgifter, som skola stanna å statsverket, beräknats till 331,000 kronor, samt de utgifter, som icke skola stanna å statsverket utan endast utgöra förskott (rörelsekapital), uppskattats till 832,924 kronor. Av sålunda erforderliga medel hava redan av riksdagen anvisats tillhopa 700,000 kronor. För nästa budgetår erfordras ytterligare ett belopp av 289,500 kronor såsom rörelsekapital åt företaget.

Vidare förutsättes, att staten även under nästa budgetår skall lämna ekonomiskt stöd åt s. k. *företagareföreningar*. Sådana finnas för närvarande i Göteborgs och Bohus län samt de fyra nordligaste länen. Därjämte pågår utredning om bildandet av dylika föreningar inom Värmlands och Blekinge län. Hittills hava för ändamålet anvisats sammanlagt 710,000 kronor, varav 375,000 kronor såsom lån och 310 kronor såsom subvention. För nästa budgetår föreslås, att 400,000 kronor reserveras för hithörande föreningar.

Härjämte beräknas medel till *fortsatt inventering av s. k. ofullständiga jordbruk i Blekinge län*. Denna inventering påbörjades under budgetåret 1938/39 och avsåg tills vidare omfatta endast två år. Skäl anses numera föreligga att fortsätta ifrågavarande inventering under ytterligare två år för en sammanlagd kostnad av 16,700 kronor. Vid sidan härav har räknats med ett belopp av 15,000 kronor till fördjupning av avloppsdiken i Blekinge län.

Samtliga nu nämnda kostnader avses skola bestridas av särskilda, till främjande av företagsverksamhet avsedda medel.

I fortsättningen upptages frågan angående *omskolning av ledig arbetskraft och utbildning av reservpersonal* till närmare behandling. Som ett led härutinnan har *statens arbetsmarknads-kommission* i skrivelse den 14 mars 1940 framlagt förslag till beredskapskurser i syfte att tillgodose verkstadsindustriens avsevärt ökade behov av s. k. tempoarbetare. Förslaget innebär i huvudsak följande.

Kursernas normala längd beräknas till fyra månader, därvid tyngdpunkten skulle läggas på det praktiska arbetet. I första hand avses befintliga verkstadsskolor och utbildningsverksamhet i arbetslöshetskommittéernas regi skola utnyttjas genom en fördubbling av antalet kurser. På detta sätt beräknas en utbildningskapacitet av 3,735 tempoarbetare per år kunna uppnås.

I fråga om urvalet av kursdeltagare framhåller kommissionen, att kurserna främst borde avses för arbetslösa män, vilka äro frikallade från värnpliktsjänstgöring och tillhöra yrke, vari mera omfattande arbetslöshet föreligger eller skäligen kan väntas uppkomma. Någon maximiålder för kursdeltagare borde icke föreskrivas. I regel borde det emellertid icke ifråga-

komma att i kurserna mottaga person, som fyllt 45 år. I den mån lämpliga manliga arbetare icke funnes att tillgå i och för utbildning eller då eljest så befundes lämpligt, borde även kvinnor kunna antagas till kursdeltagare.

Utväljandet av kursdeltagare föreslås skola ske i samverkan mellan det lokala organ, som skall handhava ledningen av själva kursverksamheten, och vederbörande arbetslöshetskommitté, därest denna ej omhänderhar sagda ledning, samt representanter för företagare och arbetare inom verkstadsindustrien på orten. Under den tid, kurserna äro inriktade på att tillfredsställa det nu aktuella behovet av arbetskraft, förutsätts kursdeltagarna i regel vara anmälda hos arbetslöshetskommitté såsom hjälpsökande arbetslösa. Om vederbörande tillhöra yrke, vars utövare förklarats avstängda från statlig och statsunderstödd arbetslöshetshjälp, borde detta dock icke få utgöra hinder för kursdeltagande. I den mån deltagarna anses i behov av kontantunderstöd genom arbetslöshetskommittén, borde dispens från nyssnämnda avstängningsbestämmelser beviljas.

Eleverna föreslås erhålla timlön med följande maximibelopp:

för elever i åldern 16—19 år	högst 20 öre
» » » » 20—24 » »	30 »
» » » » 25— » »	40 »

Vid bestämmandet av dessa timlöner har kommissionen utgått från att eleverna därutöver skulle, i den mån behov föreläge, erhålla dagunderstöd och hyreshjälp enligt bestämmelserna i gällande hjälpkungörelse.

Fastställandet av timlönernas storlek inom ovan angivna gränser för kurser å olika orter förutsättes skola uppdragas åt kommissionen, som enligt förslaget skulle i nära samverkan med skolöverstyrelsen handhava den centrala ledningen av kursverksamheten. Den lokala ledningen skulle anförtros vederbörande skolstyrelse i de fall, då förefintliga anstalter för yrkesundervisning skola utnyttjas, och arbetslöshetskommittén i orten i de fall, då kurserna upprättas fristående från de ordinarie yrkesutbildningsanstalterna.

Statsverkets totala årskostnader (utom för dagunderstöd och hyreshjälp) beräknar kommissionen sålunda:

84 beredskapskurser	kronor 1,000,000
elevernars timlöner	» 1,063,350
kurser för utbildning av lärare	» 25,600
	kronor 2,088,950
Avgår intäkter	» 300,000
	Nettokostnad kronor 1,788,950.

Kostnaderna för dagunderstöd och hyreshjälp förutsätts skola fördelas mellan stat och kommun i samma ordning som vid understödsverksamhet för arbetslösa utan samband med kursverksamhet. Arbetsmarknadskommisionen föreslås dock böra erhålla befogenhet att medgiva dylika kostnaders bestridande av statsmedel helt eller till större del än eljest skulle vara fallet, där understödet avser i kurskommunen icke hemortsberättigade elever eller eljest särskilda skäl motivera en dylik anordning.

Kommissionen förväntar tillika, att med hänsyn till kommunernas intresse av verksamheten huvudmännen för de verkstadsskolor, vid vilka kurser anordnas, skola fritt tillhandahålla lokaler med befintlig utrustning samt med värme och lyse ävensom städning. Detsamma gäller arbetslöshetskommitté, som i egen regi anordnar beredskapskurs.

Över arbetsmarknadskommissionens förslag hava *yttranden* avgivits av statskontoret, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och statens industrikommision. En redogörelse för innehållet i dessa yttranden återfinnes i propositionen sid. 62—64.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Som jag förut i olika sammanhang framhållit, måste i det allmänna programmet för en rationell omfördelning av arbetskraften under krigsförhållanden ingå yrkesundervisning för utbildning eller omskolning av arbetare. Det mest framträdande behovet därav för närvarande hänför sig till verkstadsindustrien. För att tillgodose detta behov har Kungl. Maj:t på min hemställan genom beslut den 5 april 1940 bemyndigat statens arbetsmarknadskommission att i huvudsaklig överensstämmelse med det av kommissionen framlagda förslaget vidtaga åtgärder för utbildning under budgetåret 1939/40 av arbetskraft för verkstadsindustrien samt för bestridande av de med åtgärderna förenade kostnaderna ställt till kommissionens förfogande ett belopp av högst 600,000 kronor, att utgå från det å tilläggsstat I till riksstaten för nämnda budgetår anvisade reservationsanslaget till särskilda arbetslöshetsåtgärder. Den sålunda beslutade utbildningsverksamheten måste givetvis fullföljas under nästa budgetår.

Även för andra verksamhetsområden har fråga väckts om särskilda åtgärder för utbildning av reservpersonal. Redan tidigare har sålunda förslag förelagts riksdagen (prop. nr 194) om anslag till utbildning av ersättningspersonal för jordbruket samt ersättare för lastbilsförare.

Sannolikt komma även i andra hänseenden behov av sådana åtgärder att yppa sig. I den mån så blir fallet, bör Kungl. Maj:t äga bemyndigande att anordna utbildningsverksamhet efter liknande riktlinjer som de i arbetsmarknadskommissionens förslag uppdragna och med användning av medel, som finnas anslagna till arbetslöshetsåtgärder eller andra ingripanden på arbetsmarknaden. Sådan verksamhet bör ledas eller övervakas av arbetsmarknadskommissionen i samråd med myndigheter, som företräda det ifrågavarande verksamhetsområdet eller annan särskild sakkunskap.

På grund av en av 1937 års riksdag gjord framställning uppdrog Kungl. Maj:t åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt domänstyrelsen gemensamt att verkställa utredning rörande lämpligheten och möjligheten av ett statligt stöd för *anläggande av cykelstigar* genom landets mera avlägsna skogsområden och andra glest befolkade bygder. För ändamålet har domänstyrelsen införskaffat uppgifter om utförda cykelstigar från överjägmästarna i de sex norra överjägmästaredistrikten ävensom från de allmänningsskogar, flottningsföreningar och skogsägande aktiebolag, vilka enligt vad överjägmästarna uppgivit byggt cykelstigar. Styrelserna uppdrogo där- efter åt två särskilda utredningsmän att verkställa en förberedande undersökning av föreliggande spörsmål. Resultatet härav sammanfattades av utredningsmännen i en promemoria över vilken inhämtats yttranden av, bland andra, chefen för försvarsstaben samt vederbörande länsstyrelser. På grundval härav hava väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och domänstyrelsen i skrivelse den 11 september 1939 framlagt resultatet av sina överväganden i frågan.

Över sistnämnda förslag har utlåtande avgivits av statskontoret.

Vad som förekommit i detta ärende har övertygat departementschefen om önskvärdheten av att cykelstigar komma till stånd i viss utsträckning. Ett särskilt skäl härtill finner departementschefen vara risken i nuvarande läge för omfattande skogseldar till följd av flygbombardemang. Om arbetsbrist skulle uppkomma inom områden, som beröras av förslaget, förordas därför, att statsbidrag av arbetslöshetsmedel må kunna beviljas till utförande av cykelstigar.

Slutligen har i propositionen (sid. 66) redovisats inkomna framställningar rörande anläggande av vissa vägar i Blekinge och Norrbottens län samt angående vakthållning — med anlitande av arbetslösa — på brandtorn inom Västernorrlands län. Departementschefen har dock icke tagit direkt ställning till dessa framställningar.

Anslagsbehovet.

I gällande riksstat hava till statliga och kommunala beredskapsarbeten upptagits ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor samt till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 8,000,000 kronor. Därjämte har å tilläggsstat I till riksstaten för innevarande budgetår anvisats ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor till särskilda arbetslöshetsåtgärder.

I fråga om medelsbehovet under nästkommande budgetår för de åtgärder för arbetslöshetens bekämpande, som falla inom arbetslöshetskommissionens hittillsvarande verksamhet, har kommissionen meddelat vissa preliminära beräkningar i skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 december 1939 samt reviderade sådana i skrivelse den 26 februari 1940. Beträffande innehållet i dessa får utskottet hänvisa till propositionen sid. 67 och 68.

Departementschefen yttrar för egen del rörande anslagsbehovet för nästa budgetår följande.

Jag har förut vid behandlingen av principerna för arbetsmarknadskommissionens verksamhet framhållit, att man på grund av det ovissa läget icke kunde med någon säkerhet beräkna beskaffenheten och omfattningen av de statliga åtgärder, som komme att erfordras på nu ifrågavarande område. Det lär icke ens vara möjligt att bedöma den inbördes proportionen mellan sådana åtgärder, som avse att åstadkomma en rationell fördelning och ett bättre utnyttjande av tillgänglig arbetskraft för samhällsviktiga ändamål, och sådana, som avse att bispringa arbetslösa. Som jag förut framhållit, kunna dessa olika slags åtgärder för övrigt icke alltid hållas isär; sålunda kan t. ex. en överflyttning av arbetskraft mellan olika geografiska områden ha det dubbla syftet att skaffa arbetskraft till ett viktigt företag och att afhjälpa arbetslöshet.

Det synes därför vara omöjligt att finna någon grund för uppdelning på flera anslag av de medel, som bliva erforderliga för dessa åtgärder. Jag vill erinra om, att de hittillsvarande anslagen till arbetslöshetsåtgärder av olika slag efterhand sammanslagits och nu utgöra endast två: ett för beredskapsarbeten och ett för andra arbetslöshetsåtgärder av skilda slag, till större delen inom ramen för arbetslöshetskommissionens verksamhet.

Av nu anförda skäl finner jag lämpligt, att hos riksdagen hemställas om ett gemensamt anslag till åtgärder av olika slag för arbetskraftens ändamålsenliga fördelning och utnyttjande samt till hjälp vid arbetslöshet. Inom detta område falla sålunda t. ex. beredskapsarbeten, reservarbeten, andra arbeten för arbetslösa, kontantunderstödsverksamhet, ungdomshjälp, kurser för yrkesutbildning och omskolning i beredskapssyfte, bidrag till arbetsökandes resor och flyttning, familje- eller hyresbidrag till arbetstagare, som placerats utom hemorten, samt lönetillägg för icke yrkesvan reservarbetskraft. Av samma anslag böra få disponeras de belopp för planläggning av beredskapsarbeten, som förut angivits. Även i fråga om beräkningen av detta gemensamma anslag vållar det nuvarande ovissa läget stora svårigheter. Såsom förut i olika sammanhang berörts, torde den svenska arbetsmarknaden under den närmaste framtiden komma att karakteriseras av å ena sidan brist på arbetskraft inom flera områden, såsom jordbruk, vedproduktion, verkstadsindustri, textilindustri, och å andra sidan sysselsättningssvårigheter och arbetslöshet icke endast i de geografiska områden, där svårartad arbetslöshet rått sedan lång tid — Bohuslän, Blekinge, Västernorrland — utan även inom vissa stora fackområden såsom byggnadsverksamhet, byggnadsämnesindustri, trävaru- och pappersmasseindustri. I vad mån det skall lyckas att utjämna dessa rubbningar genom omflyttning av arbetskraft kan nu icke förutses; under alla förhållanden komma emellertid att kvarstå vissa arbetslöshetsproblem, som kräva hjälpåtgärder.

Jag vill sålunda understryka, att det nu icke som under de senaste åren är möjligt att med någorlunda säkra hållpunkter beräkna anslagsbehovet på detta område. Under sådana förhållanden har jag ansett mig böra stanna vid den provisoriska beräkning av medelsbehovet, som skett i årets statsverksproposition. Det angivna gemensamma anslaget torde sålunda beräknas till sammanlagda beloppet av de i statsverkspropositionen beräknade beloppen till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., eller sålunda 18,000,000 kronor. Anslaget torde få disponeras av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande och närmare föreskrifter, av arbetsmarknadskommisionen. Anslaget, som bör erhålla karaktär av reservationsanslag, synes kunna erhålla rubriken åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. Uppkommande reservationer å de tre anslagen till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till särskilda arbetslöshetsåtgärder böra vid ingången av nästa budgetår överföras till det nu föreslagna anslaget.

I tidigare års anslag till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m. ha vissa belopp ställts till Kungl. Maj:ts förfogande för främjande av företagsverksamhet. Även för nästa budgetår torde medel för detta ändamål böra stå till förfogande. Jag har sålunda för avsikt att föreslå ett fortsatt understödjande av företagarföreningar i de län, där sådana enligt de förut uppdragna principerna böra komma till stånd. För sistnämnda ändamål beräknar jag omkring 400,000 kronor. För fortsatt förskotterande av kostnader för vattenavledningsföretaget Lyckebyån torde vidare få beräknas ett belopp av omkring 290,000 kronor. Kungl. Maj:t torde ävenledes böra ha möjlighet att vid sidan av det vanliga hjälpprogrammet lämna bidrag till vägföretag av skilda slag. Om läget på arbetsmarknaden under nästföljande budgetår utvecklar sig så att det visar sig lämpligt, böra framställningarna rörande cykelstigarna och nybyggesvägarna kunna åtminstone i viss utsträckning bifallas. För dessa olika vägändamål beräknar jag cirka 600,000 kronor. Slutligen torde, som jag redan anför, inventeringen av ofullständiga jordbruk i Blekinge böra fullföljas och medel anvisas från nu ifråga-

varande anslag. Sammanlagt torde omkring 1,350,000 kronor böra stå till disposition för främjande av företagsverksamhet.

Till färdigställande av vissa, tidigare såsom reservarbeten bedrivna arbeten torde böra beräknas ett belopp av 1,000,000 kronor, vilket belopp emellertid bör bestridas av automobilskattemedel.

Utskottets yttrande.

På sätt departementschefen framhållit, föreligga med hänsyn till den utrikespolitiska situationen stora svårigheter att med någon grad av säkerhet beräkna utvecklingen på arbetsmarknaden under den närmaste framtiden. Endast så till vida kan läget anses vara klart, att man måste räkna med avsevärt ökat behov av arbetskraft inom vissa näringsgrenar å ena sidan samt en vidgad och skärpt arbetslöshet å den andra sidan. Under sådana förhållanden är det uppenbart, att frågan om ett samordnande av åtgärderna för arbetsbristens täckande och arbetslöshetens bekämpande kommit att träda i förgrunden. I detta hänseende vill utskottet erinra om att innevarande års riksdag, på hemställan av statsutskottet i dess utlåtande nr 135, redan godkänt ett av Kungl. Maj:t i proposition nr 216 framlagt förslag till omorganisation av statens arbetsmarknadskommission i syfte att av densamma skapa ett centralt organ för handläggning av såväl arbetsförmedlings- som arbetslöshetsärenden. Utskottet har för sin del intet att erinra mot att detta organ, i enlighet med vad i nu förevarande proposition förutsatts, tills vidare anförtros icke blott den av statens arbetslöshetskommission handhavda verksamheten utan även den av Kungl. Maj:t direkt ledda hjälpverksamheten i form av beredskapsarbeten. Utskottet förutsätter dock därvid, att den tekniska organisation och sakkunskap, som hittills anlitats vid utförande av väg- och broföretag såsom statliga eller kommunala beredskapsarbeten, även i fortsättningen skall i möjligaste mån tagas i anspråk. Utskottet önskar tillika understryka departementschefens uttalande, att ifrågavarande anordning får betraktas som ett av lägets ovisshet betingat provisorium och ett medel att vinna erfarenheter för en efter krisens slut fortsatt utveckling på området.

Beträffande arten av de arbeten, som lämpligen böra utföras med anlitande av arbetslösa, har i motionen I: 207 uppmärksamheten riktats på behovet av en förstärkning av vårt fasta gränsförsvaret. Enligt motionen böra de av Kungl. Maj:t äskade anslagsmedlen — 18,000,000 kronor — i huvudsak användas för anordnande av militära arbeten, avseende vårt fasta försvar, medan civila arbeten, som tåla uppskov, endast i undantagsfall skulle få ifrågakomma. Utskottet finner de i motionen framförda synpunkterna beaktansvärda. Utskottet vill emellertid erinra om att en överflyttning av arbetslösa till försvarstekniska arbeten i viss omfattning ägt rum redan under innevarande budgetår, därvid särskilda förmåner utgått i fråga om resor, utrustning och familjens underhåll. Av propositionen framgår vidare, att en dylik överflyttning enligt departementschefens uppfattning bör under nästa

budgetår komma till stånd i största möjliga utsträckning beträffande områden med särskilt svårlösta sysselsättningsproblem, främst sågverksdistrikten i Västernorrlands län och stendistriktet i Bohuslän och Blekinge. På grund härav anser utskottet det kunna förväntas, att arbetslösa i avsevärd omfattning komma att tagas i anspråk för militära anläggningsarbeten.

Självfallet måste frågan om omskolning av ledig arbetskraft och utbildning av reservpersonal i nuvarande läge äga särskild aktualitet. Såsom av propositionen framgår, hava också särskilda åtgärder vidtagits för att genom s. k. beredskapskurser öka tillgången på utbildad arbetskraft å vissa områden, i första hand för tillgodoseende av verkstadsindustriens behov. Det av statens arbetsmarknadskommission i sådant hänseende framlagda förslaget, vilket jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 5 april 1940 skall ligga till grund för utbildningen av verkstadspersonal, synes utskottet i det stora hela väl avvägt. Utskottet vill emellertid fästa uppmärksamheten vid att urvalet av kursdeltagare icke bör begränsas till sådana hos vederbörande arbetslöshetskommitté anmälda arbetslösa, vilka enligt gängse understödsprinciper erhålla kontantunderstöd, enär en dylik begränsning i många fall kan befaras leda till en otillfredsställande rekrytering.

Vad departementschefen anfört rörande anordnande i viss utsträckning av cykelstigar med anlitande av arbetslösa finner utskottet välbetänkt. I övrigt har Kungl. Maj:ts förslag icke givit utskottet anledning till uttalande i annat avseende än att utskottet förutsätter, att hyresbidrag till arbetstagare utom hemorten samt lönetillägg för icke yrkesvan reservarbetskraft endast medges i sådana fall, där behov av dylik hjälp föreligger eller eljest särskilda skäl äro för handen.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I) att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag må
a) till *Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.* för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 18,000,000 kronor;

b) föreskriva, att uppkommande reservationer å de för budgetåret 1939/40 anvisade reservationsanslagen till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till särskilda arbetslöshetsåtgärder skola överföras till reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;

II) att motionen I:207 må anses besvarad med vad utskottet anfört.

Stockholm den 31 maj 1940.

På statsutskottets vägnar:

PER GUSTAFSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gustafsson* i Benestad, *Nilsson* i Malmö, *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Andersson* i Fältenborg, *Andrén*, *Ström* i Lidköping, *Heiding*, *Magnusson* i Kalmar, *Bäcklund* och *Nisser*; samt

från andra kammaren: herrar *Jansson* i Falun, *Törnkvist*, *Eriksson* i Stockholm, *Danielsson*, *Andersson* i Prästbol, *Lindberg* i Umeå, *Persson* i Tidaholm, *Stazäng*, *Hansson* i Rubbestad, *Mårtensson*, *Olsson* i Kullenbergstorp och *Eriksson* i Frägsta.

Reservation

av herrar *Oscar Olsson*, *Bäcklund*, *Lindberg*, *Persson* i Tidaholm och *Mårtensson* beträffande viss del av utskottets motivering.
